

روند مقایسه ای توسعه صنعتی آذربایجان شرقی در قبل و بعد انقلاب

از : بابک محمدزاده علمداری /

استان آذربایجان شرقی به دلیل برخورداری از نیروی انسانی کارآفرین، متخصص، فعال و کارآمد همانند ادوار تاریخ، پرچمدار اقتصاد صنعتی ایران از حدود یکصد سال پیش تاکنون بوده و در طول این سال ها با ایجاد واحدهای بزرگ و نمونه صنعتی قابلیت های علمی و فنی خود را اثبات نموده و به عنوان یکی از قطب های مهم صنعتی کشور به شمار می رود.

وجود خطوط ارتباطی با اروپا، منطقه قفقاز و ترکیه و واقع شدن در کریدورهای بین المللی حمل و نقل، قدمت ۱۰۰ ساله اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تبریز، نمایشگاه بین المللی تبریز، تالار بورس اوراق بهادار، شهرک های صنعتی عمومی و تخصصی، شهرک صنعتی سرمایه گذاری خارجی، دانش فنی و نیروی انسانی متخصص سطح بالا و وجود منطقه آزاد تجاری ارس و منطقه ویژه اقتصادی سهلان در استان ازجمله ظرفیت های توسعه صنعتی و معدنی این استان محسوب می شود.

درحال حاضر آذربایجان شرقی با تعداد ۳۶۴۴ واحد فعال با سرمایه ای بالغ بر ۱۱۸۸۷۹ میلیارد ریال و اشتغال ۱۰۵۲۵۵ نفر در عرصه تولید گام بر می دارد. که در مقایسه با کل کشور از لحاظ تعداد، سرمایه و اشتغال به ترتیب رتبه های ۶، ۸ و ۷ را دارا می باشد. آمار نشان می دهد ۵٫۱۳ درصد از کل واحدهای فعال کشور در استان آذربایجان شرقی می باشد.

▪ دوره اول توسعه صنعتی استان (قبل از پهلوی)

آغاز توسعه صنعتی آذربایجان شرقی را می توان به اواخر قرن ۱۳ دانست. راه اندازی اولین کارخانه نخ ریزی بزرگ در تبریز در سال ۱۲۸۸ و کارخانه کبریت توکلی در سال ۱۲۹۷ شمسی در تبریز (که در سالهای ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹ جمع کارکنان این کارخانه به ۹۰۰ نفر می رسید) و استقرار ۵ واحد بزرگ صنعتی از ۸ واحد بزرگ صنعتی کشور در طول سالهای ۱۲۹۷-۱۳۰۴ سابقه تاریخی حضور این استان را در عرصه صنعتی

کشور به خوبی نشان می دهد. اولین کارخانه چرم سازی ایران در سال ۱۳۰۸ در تبریز با نام چرم خسروی راه اندازی شد که آغازگر ایجاد صنایع بزرگ چرم سازی و صنایع وابسته همچون صنعت کفش در استان و کشور محسوب می شود. صنایع نساجی معروف همچون حوله برق لامع (۱۳۰۸) که اولین صنعت حوله بافی کشور محسوب می شود و ... از دیگر صنایع بزرگ و معروف تبریز در این دوره می باشد

▪ دوره دوم صنعتی شدن استان (قبل انقلاب)

در دوره دوم توسعه صنعتی استان شاهد تاسیس واحدهای بزرگ صنعتی نظیر ماشین سازی (در سال ۱۳۴۵)، تراکتورسازی ایران، ایدم، هاکسیران و درمن دیزل در دهه ۵۰ بودیم که منجر به رشد و شکوفایی شهر تبریز و بالا رفتن سرعت توسعه آذربایجان شرقی در بین استان های دیگر شد.

▪ دوره جدید توسعه صنعتی استان (بعد انقلاب)

مرحله جدید توسعه صنعتی استان آذربایجان شرقی همزمان با کل ایران از حدود ۴۰ سال پیش با احداث صنایع جدید در حوزه های متنوع تر و با گستره استانی بیشتر آغاز شد که برخی از این واحدهای صنعتی بزرگ، جزو قطبهای صنعتی مهم کشور و حتی در عرصه منطقه ای محسوب می شوند و تحقق بطور متوسط ۱۰۵ هزار میلیارد ریال سرمایه گذاری در سال، معرف بالندگی حوزه صنعت و معدن در استان می باشد. تنوع محصول، نیروی متخصص و تکنولوژی بالا و گستره استانی پیدا کردن، از ویژگی های مهم رشد صنعتی استان در این دوره می باشد.

واحدهای صنعتی نمونه و بزرگ استان ایجاد شده در بعد انقلاب

پتروشیمی تبریز، پالایشگاه تبریز، مس سونگون، صنایع غذایی شیرین عسل، فولاد میانه، ایران خودرو تبریز، شرکت خودروسازی آمیکو، داروسازی و سرم سازی قاضی و زهراوی، انبوه صنایع مستقر در شهرک سرمایه گذاری خارجی و شهید سلیمی و منطقه آزاد ارس و دیگر شهرک های صنعتی مختلف در سطح استان از جمله شاخص های نمونه توسعه صنعتی استان در طی دوره بعد از انقلاب اسلامی به شمار می آیند که بعضا حتی در سطح بین المللی نیز دارای برند و اعتبار ویژه می باشند.

شهرک های صنعتی و مناطق آزاد و ویژه اقتصادی

این استان مفتخر به احداث اولین شهرک سرمایه گذاری خارجی است که

بعد از انقلاب اسلامی راه اندازی شده و یکی از قطبهای صنعتی و اقتصادی بزرگ استان و حتی کشور محسوب می شود و حجم سرمایه گذاری در دست اجرا در این شهرک ۱۰۵ میلیارد دلار برآورد می گردد. آذربایجان شرقی با داشتن ۳۴ شهرک صنعتی و ۱۵ ناحیه صنعتی و همچنین پروژه در دست اجرای شهرک صنعتی ۱۰۰۰۰ هکتاری بعثت در غرب تبریز گامهای اساسی در احداث زیر ساختها را برداشته است بطوریکه شهرک شهید سلیمی با استقرار صدها واحد صنعتی بزرگ و کوچک در بخش های مختلف یکی از بزرگترین قطب های صنعتی کشور و منطقه محسوب می شود.

تاسیس منطقه آزاد ارس در شمال استان و فعالیت دهها واحد صنعتی که اغلب نیز با سرمایه گذاری خارجی انجام شده است، یکی دیگر از شاخصهای توسعه صنعتی استان در دوره بعد انقلاب است.

برندهای صنعتی معروف استان در بعد انقلاب

در بخش صنایع شیمیایی و سلولزی آذربایجان شرقی با داشتن پتروشیمی تبریز و صدها واحد سلولزی توانسته تولیدات خود را علاوه بر عرضه به بازارهای داخلی به کشورهای مختلف دنیا نیز صادر کند. در صنعت چرم، آذربایجان شرقی ۳۰ درصد از تولیدات چرم کشور را تامین می کند. آذربایجان شرقی همچنین دارای رتبه نخست کشوری در زمینه تولید شیرینی و شکلات می باشد و قادر است بیش از ۵۰ درصد از نیازهای این بخش کشور را برآورده سازد.

وجود واحدهای مهم و بزرگ دارویی و صنایع تبدیلی کشاورزی در زمینه های مختلف نیز از دیگر ویژگی های صنعت این استان در دوره جدید بعد از انقلاب محسوب می شود.

بخش صنایع فلزی و برق نیز از دیگر بخش های صنعتی مزیت دار و موفق آذربایجان شرقی است که وجود بزرگترین تولید کننده الکتروموتور

کشور و تولید انواع لوازم خانگی از جمله یخچال، کولر، بخاری، آبگرمکن، لباسشویی و سایر لوازم را می توان از جمله این مزایا نام برد بطوریکه امروزه آذربایجان شرقی صاحب بسیاری از برندهای معروف تولیدات لوازم خانگی محسوب می گردد و با بیش از ۲۰۰ واحد بزرگ و کوچک با اشتغال زایی بیش از ۷۰ هزار نفر رتبه اول کشور را دارد.

وجود واحدهای کم نظیر تولید پمپ و توربین، واحدها و طرح های بزرگ ذوب و نورد در بخش فولاد، قطعه سازانی که قادر به تولید ۹۰ درصد قطعات مورد نیاز خودرو هستند و فعالیت چندین واحد خودروسازی سنگین از جمله اتوبوس، کامیون و کامیونت نیز از جمله توانمندی های صنعتی استان محسوب می گردد که اغلب در دوره بعد انقلاب تاسیس و فعال شده اند.

توسعه بخش معدن در استان

آذربایجان شرقی علاوه بر صنعت، در بخش معدن نیز پتانسیل های بالایی دارد که در مرحله توسعه صنعتی بعد از انقلاب در استان مورد تاکید و توجه خاص مسوولان و سرمایه گذاران قرار گرفته است .
واحد صنعتی بزرگ مس سونگون و ایجاد شهرک تخصصی صنعتی مس و استقرار صنایع جانبی با رویکرد صادراتی به صورت مجموعه صنعتی معدنی با لحاظ شرایط زیست محیطی و اکولوژیکی منطقه از شاخصهای برجسته توسعه صنعتی استان در بعد از انقلاب به شمار می رود که در

سطح کشور و منطقه ای دارای برجستگی و اهمیت اقتصادی خاص می باشد. بهره برداری از معادن غنی کائولن در منطقه زنوز و احداث صنایع جانبی به خصوص سیمان، سرامیک سازی، داروسازی، کاغذ سازی، تشویق و حمایت از ایجاد واحدهای تحقیق و توسعه (R&D) در مراکز تولیدی، توسعه و تجهیز نواحی صنعتی وابسته به جهاد کشاورزی نیز از سایر شاخصهای توسعه کمی و کیفی بخش صنعت و معدن استان است.

مزیت‌های توسعه صنعتی استان در بعد از انقلاب

بطور کلی مزیت‌های توسعه صنعتی استان آذربایجان شرقی در بعد از انقلاب نسبت به قبل را می توان عمدتاً موارد زیر دانست:

- ۱) فراهم شدن فرصت مشارکت بیشتر بخش خصوصی در صنعت
- ۲) توسعه متوازن صنعت در سطح استان (تمرکززدایی از مرکز استان) که موجب شکوفایی ظرفیتهای منطقه ای و رشد مناطق کم برخوردار و جلوگیری از گسترش مهاجرت شده است
- ۳) خروج از تک بخشی شدن صنعت و ایجاد تنوع در توسعه صنعتی در بخش های مختلف دیگر که موجب بهره وری ظرفیت های مختلف صنعتی استان و رفع بخش زیادی از نیازهای اصلی کشور و قطع وابستگی ها به خارج شده است
- ۴) برنندسازی برای استان و کشور از طریق صنعت در سطح بین المللی
- ۵) توسعه صادرات و ارزآوری و مثبت شدن تراز تجاری استان و کشور
- ۶) افزایش سهم صنعت از سهم کل تولید ناخالص ملی و کمک به پایداری و ایجاد توازن در اقتصاد
- ۷) افزایش سهم صنعت از سبد اشتغال و ایجاد تنوع شغلی و فرصت های اشتغال برای سلايق و تخصص های مختلف
- ۸) احداث واحدهای صنعتی بزرگ و معروف
- ۹) افزایش چند برابری واحدهای صنعتی استان

ابهامات موجود

علی رغم پیشرفتهای موجود، برخی نقاط ضعف و ابهامات در روند توسعه صنعتی استان و دورنمای آتی آن وجود دارد که لازم است از سوی کارشناسان و صاحب نظران این حوزه خصوصاً مسئولان مربوطه پاسخ داده شود. از جمله اینک:

- ۱- آیا وضعیت کیفی توسعه صنعتی استان در بعد انقلاب، همپای رشد کمی قابل توجه حاصل، قابل قبول بود؟
- ۲- آیا اولویت بندی و سیاستهای کلان توسعه صنعتی استان در ادوار گذشته، درست و اصولی بوده است؟

(اولویت بندی فعالیت‌های صنعتی استان آذربایجان شرقی بر مبنای شاخص‌های مزیت تولیدی، ضریب مکانی ارزش افزوده و ضریب مکانی اشتغال و سایر شاخص‌های مطرح شده نشان می‌دهد تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر، تولید مواد و محصولات شیمیایی، دباغی و عمل آوردن چرم و...، صنایع مواد غذایی و آشامیدنی، تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی، تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات، تولید منسوجات و تولید سایر وسایل حمل و نقل اولویت‌های اول تا هشتم فعالیت‌های صنعتی استان را تشکیل می‌دهند که بر این اساس باید بررسی کرد آیا روند توسعه صنعتی استان در چرخه معقول و اولویت داری پیش می‌رود یا نه؟)

۳- اشکالات وارد بر حوزه صنعت استان طی ۴۰ سال بعد از انقلاب چه بوده؟

گفتنی است علی‌رغم تلاش‌های نگارنده برای جمع‌آوری آمار و داده‌های لازم و دیدگاه مسئولان صنعتی استان در این خصوص، مسئولان اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان رغبتی برای همکاری نشان ندادند!

*** گزارش از: بابک محمدزاده علمداری - کارشناس ارشد مدیریت و سردبیر اعتدال پرس**